Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KRISE OG KRIG
MIN BARNDOM
i 1930'erne og -40'erne

Ole Tolboe

2019

FORORD

Denne beretning er i al væsentlighed baseret på det foredrag, jeg holdt i Højbjerg-Holme Lokalhistoriske Forening den 18. august 2018.

Der er dog tilføjet enkelte episoder, som jeg mener kan være interessante, men som af tidsmæssige grunde måtte udelades ved foredraget.

Mange af tilhørerne var i en alder, så de kunne genkende de betingelser, vi levede under i 1930'erne og -40'erne. Af hensyn til yngre og forhåbentlig kommende læsere er beskrivelse af de forhold, der satte rammerne for vores daglige liv, udvidet med f.eks. bolig, skole, trafikforhold, indkøbsmuligheder og besættelsen 1940 – 1945.

Alle billeder findes i foreningens arkiv.

Februar 2019,

Ole Tolboe

1. HVOR KOMMER JEG FRA

Min fars aner kan spores tilbage til begyndelsen af 1700t, hvor Nils Tolbo i Nibe i 1709 får døbt en søn. Nils Tolbo er muligvis en svensk sildefisker fra bygden Tolbo nord for Göteborg, der har slået sig ned i Nibe, da der var stort sildefiskeri i Limfjorden. Ni generationer senere bliver min far Børge Helenius Christensen Tolboe (1909 - 1992) født i Aarhus. Han blev som sin far møbelpolstrer.

Min mor Eva Damgaard stammer fra en bondeslægt fra egnen omkring Hejls og Sjølund mellem Kolding og Christiansfeld. I slutningen af 1600t var Michel Erichsen fæstebonde i Hejs. Efterkommere blev selvejende bønder og 100 år senere, da de boede på gården Damgaarden, tog de gårdens navn. Efter seks dokumenterede bondegenerationer blev min morfar mejerist først i Vejen siden i Aarhus. Min mor Eva Damgaard (1911 – 2009) blev født på Skovvejen i Aarhus og levede hele sit liv i Aarhus og Skåde/Højbjerg. Hun gjorde rent i butikker og private hjem og var i en periode syerske.

En økonomisk krise hærgede Danmark i slutningen af 1920'er og første halvdel af 1930'erne. Den gav stor arbejdsløshed og deraf følgende fattigdom med trange boligforhold. I 1931-32 var der således op mod 30% arbejdsløse.

Mine forældre havde truffet hinanden i slutningen af 1920'erne på Christiansbjerg, hvor der, så vidt jeg har forstået, florerede et ret vildt ungdomsliv. Min far boede hos sine forældre i en lejlighed Kirkegårdsvej 3 og min mor hos sine forældre Skovvangsvej 56 i det halve af et udlejningshus. Trods krisen har mine letsindige forældre på billedet tilsyneladende fået fint tøj.

Som det ses på billedet er der endnu familieidyl. Man er på besøg hos Thorvald Sørensen på Grumstolsvej. Forrest onkel Fusse (Sofus), mormor, mine kommende forældre, bagerst Fusses søster (?) og morfar.

Måske var 1929 en hed sommer, måske er min mors 18-års fødselsdag den 15. juli fejret ret vildt, i hvert fald blev min ældre bror Preben født den 17. april 1930. De unge forældre var 23. marts blevet gift hos

sognefogeden i Skåde, da min mors forældre var flyttet til Højbjerg. De nygifte flyttede ind på Kirkegårdsvej 3, hvor de så boede sammen med mine bedsteforældre og min fars ældre bror. Hurtigt blev de altså seks i en lejlighed, der bestod af tre rum: stue, soveværelse og køkken. Ingen entre, man gik direkte fra trappeopgangen ind i stuen, og der var lokum i gården.

Det var trange boligforhold, der uden tvivl har givet gnidninger i familieforholdet, om ikke før så i allerede i juli, da det viser sig, at min mor er gravid igen. Forholdet mellem svigermor og svigerdatter var i forvejen iskoldt, idet min farmor anså min mor for en uduelig "snottet tøs" og hun forsøgte, at få Preben anbragt på en børneinstitution uden for min mors rækkevidde. Min gravide mor flyttede hjem til sine forældre, der netop var flyttet til Annalund (nu Hørhavevej 70) i Skåde Bakker. Mine forældre blev separeret, men separationen blev ikke fulgt op af en skilsmisse og bortfaldt derfor efter et år.

2. MIN TIDLIGE BARNDOM

Annalund var bygget i 1900 som bolig for ejeren af Emiliedal Teglværk og hans tjenestefolk, men blev i 1930 udlejet til mine bedsteforældre Marie og Ingvard Damgaard og til min moster og onkel Ingrid og Sofus (Fusse) Quist, som fik lejlighederne i henholdsvis syd- og nordenden af stuehuset. Min mors yngre bror Olau var stadig hjemmeboende, men de tre ældre brødre Aage, Georg og Kaj var flyttet hjemmefra. Min moster og onkel havde ingen børn. Der var altså god plads til, at min mor og senere jeg kunne flytte ind.

Annalund 1942

Annalunds stueetage og loftsetage tegnet efter hukommelsen. Tegningen viser rummenes indbyrdes placering, men bygningens proportioner og rummenes størrelse er tilfældig:

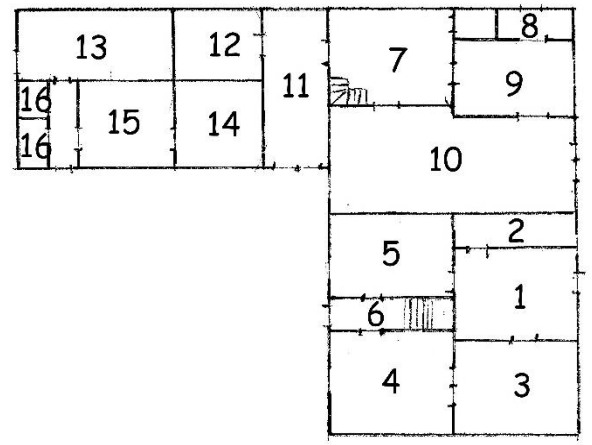

1	Køkken	9	Stue
2	Spisekammer	10	Stue
3	Stue	11	Vognport
4	Stue	12	Malerværksted
5	Soveværelse	13	Stald/Brænde
6	Entre	14	Træværksted
7	Køkken	15	Vaskerum
8	Entre		

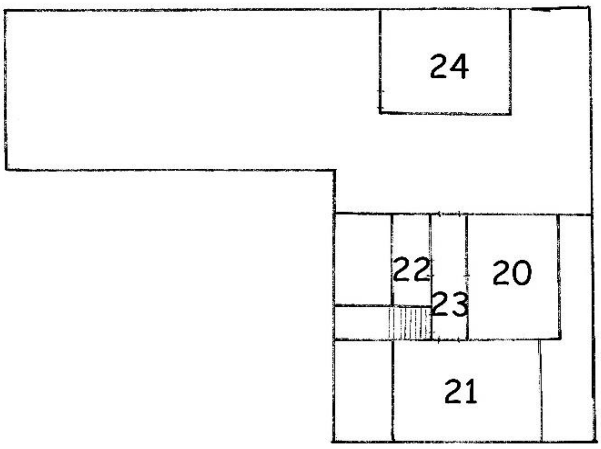

20	Værelse
21	Værelse
22	Tekøkken
23	Korridor
24	Soveværelse

Annalund var en "rigtig" bondegård med hønsegård, hestestald og vognport og en meget stor have. Den var naturligvis bygget i mursten – røde. I "vores" lejlighed var køkkenet det sted, man levede det meste af sit liv. Her var et dejligt brændekomfur, så der altid var lunt og godt og varmt vand i beholderen bag ildstederne. I køkkenbordet var der en vask med afløb til en sivebrønd i haven, men der var ikke indlagt vand, så det måtte man hente i en spand ved pumpen uden for huset. Morgentoilette og andet personligt "badebehov" blev klaret ved et emallieret vandfad på køkkenbordet.

Der var ikke noget vindfang, så døren gik direkte ud til haven. Ved et lille spisebord indtog man til dagligt alle dagens måltider. Ved siden af køkkenet var der nogle trin

op til et spisekammer og – under en lem – nogle trin ned til et lavloftet kælderrum, som var husets køligste rum.

Der blev sjældent spist til aften i spisestuen, men hvis ikke morfar havde arbejde at gøre i have eller hus, fik han sædvanligvis sin aftenkaffe her, så vi kunne høre "Pressens Radioavis" og om søndagen "Familien Hansen". Kakkelovnen kunne fyres med brænde eller koks og den kunne også opvarme den "fine" stue, hvis den skulle bruges. Den lå ud mod gårdspladsen og der var indgang gennem en lille entre. Her var mahognimøbler med plysbetræk og den blev kun brugt et par gange i løbet af en vinter, når tre nabopar var til kortspil. Konerne skulle jo have et sted at snakke, mens mændene spillede kort. Var der gæster til jul blev stuen dog også brugt.

Soveværelset bag køkkenet vendte også ud mod gården. Det var uopvarmet, så om vinteren kunne der være ret koldt og klamt - og ofte tyk is indvendig på ruderne. Var vinterkulden slem, kunne man varme en mursten oven på komfuret, pakke den ind i aviser og få den i fodenden af sengen som varmedunk.

På 1 sal, eller på loftet som vi sagde, var der to gode værelse og et meget lille køkken uden nogen installationer. Der var dog et bord med zinkplade, som gjorde det forsvarligt at anvende en primus (petroleumsapparat).

Over gården var der indgang til to lokummer, et til hver lejlighed, til den gamle hestestald, der blev brugt til opbevaring af koks og brænde og til et vaskerum med en stor gruekedel. Bag vaskerummet endnu et rum, hvor min onkel Kaj havde et lille snedkerværksted. Han var havnearbejder og ofte arbejdsløs, men tjente lidt ekstra ved forefaldende snedkerarbejde.

Mormor og moster samlede snavset tøj sammen til en storvask ca. hver 3. uge. Tøjet blev lagt i blød nat over i vand med soda i gruekedlen. Om morgenen blev der tændt op under gruekedlen og når tøjet havde kogt, blev det vasket i hånden på vaskebræt i vand med soda og sæbe, skyllet i flere hold vand og til sidst i vand tilsat "Blånelse". Så kom det til at se lidt mere hvidt ud. Gruekedlen blev derefter fyldt op med rent vand og når det var blevet varmt, var der store badedag for husets beboere efter tur. Så blev man vasket fra top til tå og overhældt med dejlig varmt vand.

Lokummernes konstruktion var ganske enkel: et hvidskuret træsæde hvorunder der stod en stor zinkspand med to hanke. Den skulle nødvendigvis tømmes nu og da. Blev den for fuld, var der risiko for at indholdet kunne skvulpe over og den blev næsten

for tung for mormor og morfar, når den skulle bæres op ad 5-6 trappetrin til køkkenhaven. Her havde morfar i forvejen gravet et hul helst i nærheden af rabarberne, så trivedes de ekstra godt. I de meget hårde vintre var det umuligt at grave, så spanden måtte tømmes ud på jorden - en enkelt gang var også indholdet frosset.

Min mosters lejlighed havde et stort køkken ud mod Hørhavevej, hvortil der var indgang gennem vognporten eller en entre. Her var der lagt vand ind, så der var en vandhane over køkkenvasken og ellers brændekomfur. Der var trappe op til soveværelset, som Onkel Fusse havde indrettet over køkkenet. På den måde havde de foruden spisestue fået en meget stor opholdsstue. Fra vognporten var der indgang til onkel Fusses lager med maling og værktøjer og dusinvis af gamle dåser med rester af maling.

Modsat stuehuset var der en primitiv bygning halvt gravet ind i skrænten. Den blev kaldt "Værkstedet" og var morfars domæne. Her var cykler, hans værktøj og alle haveredskaber. En overgang holdt han også kaniner og de boede her om vinteren. Ved siden af værkstedet, men på et højere niveau var der hønsegård og hønsehus, som skulle lukkes hver aften, når hønsene var gået ind, så ræven ikke kunne stjæle en høne.

Jeg har naturligvis ingen erindring om mine første år og heller ikke nogen viden om mine forældres forhold. Man talte aldrig om fortiden i vores hjem, selv da jeg var voksen. Var den et minefelt, som alle manøvrerede uden om? Boede min mor her eller der og havde hun arbejde. I hvert fald stod min lille barneseng ved siden af mormors. Jeg var i gode hænder med mormor som "mor" og moster som nabo, så som det ses, trivedes det lille uheld godt.

Min mormor, der den gang var 58 år, havde ellers nok at se til med hus og have. Hun var den første, der var oppe om morgenen. Der skulle tages aske ud af komfuret, tændes op og sættes vand over til kaffe. Derefter blev morfar vækket og altid med ordene "Damgaard, du skal op". Jeg har aldrig ellers hørt hende kalde ham Damgaard. Mens han gjorde sig klar til dagen, smurte hun madpakke og lavede kaffe til termoflasken og han cyklede ind til DFDS ved havnen, der dengang havde rutebåd til

og fra København hver nat. Han var inkassator og gik/cyklede rundt til butikker og virksomheder og opkrævede fragt for det gods, de havde fået fra København.

Min mors fætter Viktor var fotograf med butik i Åbyhøj. Han kom tit på besøg, så mine første år er veldokumenterede med mere eller mindre opstillede eller realistiske billeder. Det vides ikke om dette er et før eller efter portræt!

Da jeg var 3 måske 4 år skete der en voldsom forandring, idet min far havde fundet en ledig lejlighed på Kirkegårdsvej 8, hvor mine forældre og jeg kom til at bo. Preben blev boende hos farmor, som nægtede at "udlevere" ham og det fandt mine forældre sig åbenbart i. Min far besøgte Preben (og sin mor) hver dag på vej til og fra arbejde. Vi boede der kun få måneder, så valgte min mor at tage mig med tilbage til Annalund. Jeg kan ikke huske disse begivenheder, men Preben har beskrevet dem i sine erindringer, som han desværre ikke nåede at afslutte, inden han døde. Han skriver bl.a., at han desværre ikke flyttede med far til nr. 8 og at min mor ville flytte igen, fordi hun ikke kunne holde ud at bo i byen. Det er hans sandhed, men hun havde jo boet i byen (Sølystgade og Skovvangsvej) hele sit liv, så jeg vil tillade mig at tro, at det var nærheden af svigermor, der gav for store problemer. Der er ikke langt fra Kirkegårdsvej 3 til Kirkegårdsvej 8. I en krig er der næsten altid to sandheder.

Fra den tid husker jeg kun, at der var en damefrisør i stuen i nr.8 og hun havde en pekingeserhund, som jeg måtte passe, når min mor fik ordnet hår.

Jeg kan huske, min mor har omtalt en isenkræmmer (H)Vorup i Vestergade, hvor hun sikkert har gjort rent, for til jul, da jeg var 4 eller 5 år, fik jeg tre små nisser af porcelæn, som hun uden tvivl har købt/fået der. De er stadig i familiens eje. Men hvor boede hun? I sommeren, da jeg var 5 år, passede hun iskiosken ved Ørnereden, for jeg kan huske, at jeg to gange har cyklet derud sammen med hende. Det foregik på min

lille røde trehjulede cykel, så det var noget af en tur. Den gang fik man først en rigtig cykel, når man var 6-7 år. På det tidspunkt må min mor altså have boet på Annalund. På billedet med min mor og min far på søndagsbesøg er jeg vist 3 år.

Der er åbenbart også blevet tid til en lille sommerudflugt ved et søndagsbesøg, måske er min far flygtet fra svigermor. Her er vi på besøg hos frøknerne Bonde i deres sommerhus. Vejen kom senere til at hedde Jagtvej og huset fik nr. 25. Da Inge og jeg i 1957 byggede hus på Jagtvej 28, blev vi naboer til sommerhuset, som lå der til 1964.

Endnu et af Viktors kunstværker. Ud over, at jeg er på billedet, er det værd at bemærke baggrunden, nemlig vandpumpen, hvorfra vi måtte hente alt vand til husholdningen uanset om det var sommer eller vinter. Heldigvis var brønden så dyb, at den var frostfri selv i de vintre, hvor det frøs ned til – 30 grader i flere dage. En sjælden gang kunne der i en spand vand være en urenhed. Mormor kiggede lidt på det og sagde så: "Det er vist lidt museskind!", hvorpå hun resolut smed vandet ud på græsplænen og hentede en ny spand vand. Den kunne godt bruges og jeg har således fået en enestående immunforsvar.

Mors bror Georg var uddannet grovsmed, men var som mange andre på den tid arbejdsløs. Han havde i stedet fået arbejde ved anlægsgartner Marius Rasmussen, som arbejdede med at anlægge og vedligeholde haver ved de store villaer i Skaade Bakker. Georg boede i Vestergade i Aarhus, men var løst ansat og tit var der måske kun en halv dags arbejde til ham, så kom han på besøg på Annalund. Han var en herlig legeonkel med rigtig mange kræfter, så når han var der vankede der vilde luftture i mange varianter. Jeg har set hans bog, hvor han hver dag skrev antal arbejdstimer. Der var uger med 40 timer og uger med 4 timer. Løn 1 kr. i timen!

Her har vi lidt sommeridyl på gårdspladsen. Jeg er på min trehjuler sammen med Sorte Mis i forgrunden. Til venstre bag tørrestativet øjnes kaninbure og midt i billedet den runde brændestak, som var morfars stolthed. Til højre ses mormor med tørklæde om håret på vej ind i Værkstedet og bag det, hønsehuset. Hvert forår købte morfar i skoven bøgetræ til brænde til et års forbrug, som han fik savet i passende længder. Han kløvede det selv og byggede så en fin rund brændestak, der kunne blive op til 2 m høj. Til sidst måtte han stå på en stige for at få toppen bygget tilfredsstillende. Stakken kunne let ses fra vejen og mange gående standsede og beundrede den. Den stod sommeren over og var normalt blevet godt tør, så træet kunne bæres ind på lager i den gamle hestestald. Et år gik det galt. Han må have stablet træet, så stakken var en smule skæv. Når træ tørrer, svinder det lidt ind og den "skæve" side er åbenbart svundet mest, så en skønne dag væltede stakken under stort rabalder. Morfar måtte i gang med at bygge stakken op igen. Han var i meget dårligt humør den dag og det var ikke en begivenhed, man senere skulle minde ham om. Hans stolthed havde virkelig fået et knæk.

Jeg sidder her på trappen og moster står i døren ind til sin stue. Mosters dør var altid åben for mig, så hvis jeg manglede lidt underholdning, gik jeg ind til hende. Hun kunde altid fortælle eller læse en lille historie. Mest holdt jeg af bogen: "De tre små Misser med de tabte og genfundne Muffedisser". Den endte selvfølgelig godt, men undervejs var den så sørgelig, at jeg som regel kom til at græde lidt. Moster gik i øvrigt altid og nynnede eller sang, når hun lavede husligt arbejde. Det gjorde hverken mormor eller mor og her er jeg blevet alvorligt arveligt belastet.

Et lille stykke oppe ad Ildervej lå Brejdablik en institution for unge piger, der var "kommet galt af sted" og som skulle genopdrages. Det var typisk unge piger fra landet på 15-19 år, som havde tjent i huset. Måske var husets unge søn eller husherren blevet lidt for glad for den unge pige, så det var endt med en uønsket graviditet og diskret ophold arrangeret af herskabet. Barnet blev bortadopteret og den unge pige kunne komme på Brejdablik, der drev et vaskeri og et ret stort gartneri. De 30 piger

lærte arbejdets glæder dels i vaskeriet dels i marken og alt foregik ved håndkraft. De var altid i blå kitler og træsko, og gik i kolonne, når de skulle i marken og til badning ved Blommehaven, så vi drenge kalde dem for Træskokompgniet. Jeg gætter på, at deres private tøj var låst inde, så flugt var vanskeliggjort. I den strengeste vinter frøs deres vandforsyning, så vaskeriet måtte lukke. De skulle jo have vand til husholdningen og det hentede de ved pumpen på Annalund. To og to bar pigerne vandet i store zinkbaljer, hvori der var lagt en renskuret brændeknude, der dæmpede skvulpningen, når de gik.

På en måde boede vi i Udkantshøjbjerg. Skulle vi købe ind, måtte vi gå til Højbjerg eller Skåde. Der var dog visse ting vi fik leveret. Mælkemanden, der havde base på det nedlagte Skaade Mejeri, kom hver dag, så man kunne købe sødmælk og fløde og vel også kærnemælk og smør. Man gik ud til hans vogn med sin mælkespand og flødekande og fik de ønskede mængder tappet af. Bager Johansen fra Højbjerg kom to gange om ugen med friskbagt rugbrød og franskbrød og kager. Hans glasursnitter med masser af kanel og glasur var uovertrufne. De kostede 5 øre stykket, men havde engang kostet 2 øre, så mormor forlangte stadig f.eks. tre 2-øres stykker. Hun havde ikke let ved at vænne sig til moderne tider.

Købmand Sandgaard fra Højbjerg leverede bestilte varer een gang om ugen. Mormor havde en "Købmandsbog" i to eksemplarer. I den hun havde hjemme, skrev hun de varer, der skulle bestilles den kommende uge. Når buddet så kom om fredagen havde han bestilte varer og den anden bog med og han fik bogen med nye bestillinger med tilbage. Systemet krævede, at der skulle planlægges næsten to uger frem og det fungerede normalt godt, men der kunne komme til at mangle et eller andet i husholdningen og så måtte vi gå til Højbjerg eller Skåde efter det. Hver den første gik mormor selv til købmand Sandgaard for at betale månedens regning og hvis hun samtidig købte varer med hjem, var der et kræmmerhus med blandede bolcher oven i handelen.

Skulle vi til Højbjerg kunne vi gå ad en sti over for den nuværende Elsdyrvej og forbi Vandværket, som lå nede i engen. Skulle vi til skomager Thomsen eller fru Andersens Kiosk fortsatte vi gennem Jørgen Andersens gård som lå, hvor nu Dalsvinget og Dalvangen mødes og videre over marken, hvor Frederiksparken ligger. Skulle vi til købmand Sandgaard gik vi gennem Grumstolen, hvor der i flere år blev holdt kalkuner, som var meget aggressive, så den vej gik jeg kun i følge med moster eller mormor. Vi kunne komme til Aarhus med en rutebil, men så måtte vi først gå til Skåde eller Højbjerg.

Hørhavevej (foto fra 1957) nu langs kirkegården blev anlagt i 1936 og der blev lavet vendeplads til rutebilen lige ud for Annalund. Jeg deltog ivrigt i vejarbejdet ved næsten hver dag, hvor der skulle tromles at til at sidde oppe hos Tromle-Peter. Vi fik nu rutebil til Aarhus. Den kørte ad den nye Hørhavevej til vendepladsen, derfra ad Emiliedalsvej til Skåde, hvor den vendte ved Moesgårdvej og kørte til Aarhus ad Oddervej til Rutebilstationen. En anden rutebil kørte fra Højbjerg over Saralyst til endestation på Harald Jensens Plads. Grumstolsvej blev først ført igennem skoven til Hørhavevej i 1950.

Da jeg var 6 år, blev Carl Christensen store villa lige oven for Annalund bygget og der skulle flyttes store mængder muldjord ved anlæg af haven.

Sigfred Gammelgaard kom med heste og vogn fra Holme Bjerge og flyttede jord hen, hvor den skulle være. Jeg fik lov at køre med, ofte ture på kun 50-100 m. Engang havde "vi" lige læsset muldjord af, som lå i en dynge på højde med vognladet. Jeg trådte et skridt tilbage og faldt baglæns ned i den bløde jorddynge. Uh, hvor det gjorde ondt i min højre arm. Hjem til mormor. Hun var god til sådan noget med sår og skrammer, hvor man kunne se blod, men det her kunne hun ikke klare med borvand. Jeg måtte vente til min mor kom hjem fra arbejde. Hun har altså boet på Annalund sommeren 1937 og haft arbejde.

Efter hun kom hjem og efter rådslagning med moster, blev der ringet til læge Nordentoft i Højbjerg, som ellers ikke var vores huslæge. Jeg husker ikke, om moster da havde fået telefon eller om der blev ringet fra arkitekt Vedel, som boede lige over for. Jeg er heller ikke sikker på, hvordan jeg kom over til lægen. Sad jeg på min mors cykel, som hun så trak eller gik jeg?

Nordentoft konstaterede hurtigt, at min albue var gået af led og at jeg havde et knoglebrud i underarmen. For at sætte albuen på plads satte han sig og nærmest spændte mig fast mellem sine ben. Så lagde han et klæde om min arm og gav et ryk og jeg skreg som et vildt dyr. Operationen var ikke lykkedes, så han lagde an til endnu et attentat og jeg skreg omgående endnu højere. Det blev han åbenbart træt af at høre på, for pludselig fik jeg en klud gennemvædet med æter presset for næse og mund og

mit skrig gik op i tredje gear, men så blev jeg helt stille. Han må have haft den klud liggende parat, den luskebuks!

Da jeg vågnede igen, var min arm i gips til op over albuen og gipsen var så tør, at jeg godt kunne GÅ hjem efter at have fået den lagt i en slynge. Jeg husker det, som det var mørkt, da vi gik hjem, men det kan næppe passe, for det var højsommer, så jeg har nok været lidt groggy.

Så gik den sommer.

Det næste år fik jeg en rigtig cykel, sådan en med to hjul og jeg var begyndt at gå i skole. Jeg havde også lært at køre på den tohjulede - sådan næsten da. En af de første dage i sommerferien ville jeg øve mig ved at køre rund på gårdspladsen. Der var ikke megen plads, men jeg kunne lige køre rundt i en cirkel. Det gik godt med nogle få omgange, men så har jeg vist lænet mig for meget indad i svinget, så jeg væltede. Det gjorde meget ondt i min venstre arm. Denne gang kom jeg på Skadestuen og det var "kun" et knoglebrud. Gips til op over albuen. Det var brud nummer to. Der kommer fire mere, hvis min historie engang bliver skrevet færdig.

Så gik den sommer.

Nu var det ikke altid sommer og man kunne ikke altid lege udendørs. Jeg fik efterhånden en pæn lille samling af små modelbiler, lidt større end de engelsk Matchbox, som erobrede markedet i 1950'erne, og et garageanlæg. Onkel Fusse havde lavet en nøjagtig model af Aarhus Havn med pakhuse og fyrtårne. Hertil havde jeg små modelskibe (kaldet blyskibe). Det var modeller af eksisterende skibe fra den danske panserkrydser Nils Juel til DFDS' rutebåd Aarhus – København. Så tegnede jeg meget: huse, skibe og dyr. Jeg havde en dag fået et nyt "regnehæfte" til at tegne i. På første side tegnede jeg en lystsejler, der krængede voldsomt på et oprørt hav. Jeg syntes, den var så flot – så lavede jeg den samme tegning på alle hæftets sider, dog med forskellige farver. På den tid havde man ikke psykologer til at tage sig den slags børn!

Der gik også noget indetid med at have mæslinger og skoldkopper, men jeg slap for skarlagensfeber.

3. SKAADE SKOLE

Jeg skulle jo som andre børn i skole, når jeg fyldte 7 år. Dengang (1938) begyndte skoleåret den 1. april. Man skulle møde til indskrivning en dag i slutningen af januar efter kl. 14 i et bestemt klasseværelse.

Mormor og jeg gik den givne dag til Skåde i et forrygende vejr med sne, slud og hård blæst. Vi var ret kolde og våde, men fandt heldigvis det rigtige klasseværelse og forgangen, hvor elevernes tøj hang, så var vi da inden døre. Der var en forfærdelig larm i klasseværelset. Modsat nutidens skole var det ikke eleverne der larmede, nej det var læreren, der skældte voldsomt ud over et eller andet. Måske er han midt i raseriet kommet i tanke om, at der allerede kunne være mødt nogle til indskrivning, for han åbnede pludselig døren og sagde: "Står I her og fryser. Kom indenfor i varmen, I kan sidde nede ved kakkelovnen ved det bagerste bord". Han var helt rød i hovedet af at skælde ud, men han fortsatte sin tordentale nogle minutter og så var den time forbi. Jeg var ret skræmt med hensyn til det at gå i skole, men det viste sig senere at være ubegrundet.

Et øjeblik senere kom overlærer Hans Petersen med sin store protokol under armen. Mormor fremviste min dåbsattest og min koppeattest og svarede på nogle spørgsmål, som jeg ikke hørte. Jeg var sikkert langt inde i overvejelser over, hvad jeg her var blevet rodet ind i, men i hvert fald var jeg nu indskrevet som elev i Skaade Skole.

På dette foto fra 1937 – 38 ses i midten Skaade Skoles velkendte hovedbygning fra 1906 ud mod Oddervej og i venstre side den "nye lilleskole" fra 1931. Skolegården indrammes i den ene side af en lang lav bygning med brændeskur, læskur og toiletter og i modsat side af gymnastikhuset. Helt til venstre ses haver. Det var lærernes små haver, hvor de kunne dyrke lidt kartofler og grønsager. Den store vej diagonalt gennem billedet er den netop nybyggede Oddervej og buen bag er et stykke af den gamle Hads Herreds Landevej. På hjørnet af Jelshøjvej (nu Jelshøjvænget) er til venstre den første Skaade Skole fra 1848 med udvidelse fra 1857, som her er Bagerkarens butik, hvor hun solgte nat-og-dag, hindbærsnitter o.lign. Dernæst ses ud til den gamle vej træskomand Thomsen, hvor vi kunne købe spejderstænger (rustne søm?), og Skaade Brugsforening med butik og grovvarelager.

Den 1. april 1938 mødte jeg så i klasselokalet i lilleskolen og jeg skal love for, at vi var mange børn i den klasse, men der var dog borde og bænke til alle. Det viste sig siden, at mange skulle flytte til den nye Kragelund Skole, når den blev færdig til august – men som blev forsinket til oktober. Blandt de elever, der skulle flyttes til Kragelundskolen, var der en lille rødhåret pige, der kom til at spille en væsentlig rolle i mit liv. Nogle år senere sagde hun en dag "Jeg kan godt huske dig fra 1. klasse". Jeg kunne overhovedet ikke huske hende, det gav et minus i karakterbogen, men krisen blev overvundet. Efter delingen var vi en lille klasse med 10-12 elever.

Jeg kom til at gå i klasse med Olav Vedel, som boede lige over for Annalund og Bjerner Kruse, som boede på den vej, der nu hedder Elsdyrvej. Vi fulgtes altid ad og gik til og fra skole ad det, vi kaldte Bagvejen (nu Elsdyrvænget). Først i slutningen af 5. klasse inden vi skulle i mellemskole, begyndte vi at cykle ad Emiliedalsvej og Oddervej.

I lilleskolen var der i stueetagen et klasselokale og et lokale til træsløjd, på 1. sal et håndgerningslokale, hvor pigerne skulle lære at sy, og en lærerbolig. Her boede vores klasselærer(inde) frk. Meta Nielsen. Det var jo et nyt hus, så der var centralvarme med centralfyr i kælderen og det hørte med til frk. Nielsen job at passe fyret i vintersæsonen - tænde op og fyre med koks mindst 3-4 gange om dagen.

Klasseværelset skulle deles af to klasser. De store i 2. klasse gik i skole om formiddagen og de små i 1. klasse om eftermiddagen. Her stod frk. Nielsen for alle timer, men i 2. klasse kom der også andre lærere. Desværre havde frk. Nielsen en medfødt skavank, hendes ryg var misdannet, så hun haltede og gik altid med stok, hvilket gjorde, at vi opfattede hende som tudsegammel, selv om hun næppe har været 40 år. Normalt var der i bogstaveligste forstand ro i klassen, men blev der uro og hun måtte hæve stemmen, kunne hendes gebis flyve ud, men hun var ret øvet i at stoppe det på halvvejen.

Klasseværelset var møbleret med bord-bænk sæt til to elever og alle vendte mod kateder og tavle i den ene ende af lokalet. Der var ingen muligheder for individuel indstilling af siddestilling. Ved den modsatte endevæg stod et lille orgel, hvor frk. Nielsen spillede til morgensang og når der ellers skulle synges. Hun skulle træde godt i pedalerne for at skaffe luft nok til alle piberne, hvilket ikke altid lykkedes. Hun sad jo med ryggen til os, når hun spillede og en dag ville Lars rigtig vise sig, så i stedet for at blive siddende på sin plads, stillede han sig op på sit bord. I samme øjeblik stansede musikken! Orglet var af fint poleret træ, så frk. Nielsen kunne i det spejlblanke orgel hele tiden se, hvad der foregik i klassen. Lars fik en alvorlig irettesættelse og måtte også en tur i skammekrogen.

Frk. Nielsen genfortalte gerne Det Gamle Testamente, men brugte undertiden ord så jeg slet ikke kunne få mening i fortællingerne. Hun fortalte f.eks., at om aftenen sad folk på deres tage og nød den kølige luft. Jeg syntes, det måtte have set fuldstændig åndsvagt ud, at folk sad over skrævs på tagrygningen og særlig bekvemt kan det ikke have været. At huse i Mellemøsten normalt har flade tage, vidste jeg ikke dengang. Så var der duen, der kom med en oliegren til Noah – en oliegren? En gren dyppet i olie eller en gren lavet af olie? Der gik flere år, før jeg forstod, at det var en gren fra et oliventræ.

Engang imellem kunne vi komme i biografen i salen på Skåde Afholdshotel. Det var en omrejsende biograf, der viste 8 mm smalfilm for børn. Emnerne spændte lige fra Mikkel Mus til naturfilm og jeg mener, det blev arrangeret i forståelse med skolen, men efter skoletid; entre var vist 25 øre. Man skulle i øvrigt gå forsigtigt, for gulvet i salen var så småt ved at rådne nogle steder.

De to små klasser havde sommerudflugt sammen. Vi mødte iklædt sommertøj (solen skinnede jo altid dengang) og vi havde madpakke og gul eller rød sodavand med. Det var udvalget, gul der var meget gul og smagte af citron og hindbær, der smagte rødt. Vi marcherede så ned gennem Skåde og Højbjerg syngende danske sange som "I alle de Riger og Lande". Forrest gik den haltende frk. Nielsen med sin uundværlige stok, bag hende fanebæreren, den største dreng, som bar Dannebrog og derefter alle vi andre i to velordnede rækker. Det har været et imponerende syn. Vi fortsatte ned gennem Højbjerg til Thorsmøllevej og ned til Poulsmølle Dam. Der var dengang lige over for søen et ret stort græsareal, hvor der nu er nåleskov. Her tilbragte vi så dagen med lege f.eks. To Mand Frem for en Enke, spille rundbold og selvfølgelig spise mad og drikke lunken sodavand.

Frk. Nielsen var et utrolig sødt og omsorgsfuldt menneske. Hvis der var vinter med sne, kom vi efter frikvarterne ofte ind med drivvåde vanter. Så sørgede hun for, at de blev lagt på radiatoren, så de kunne blive (næsten) tørre til næste frikvarter.

Trods hendes godhed og omsorg var vi mange, der i slutningen af 2. klasse kedede os noget og syntes, at det hele var lidt for barnligt, så vi så frem til at komme over i den store skolebygning og komme rigtigt i skole – og det kom vi!

Da vi mødte den første dag, blev vi modtaget af vores nye klasselærer - og hvem var dog det? Såmænd ham den hysteriske jeg havde oplevet, den dag jeg blev indskrevet! Det viste sig meget hurtigt, at han var et rart menneske og nok den bedste lærer, jeg nogen sinde har haft. At han var rød i ansigtet, skyldtes ikke raseri, men en hudsygdom. Ja, han var et rart menneske, hvis bare man altid var vel forberedt og opførte sig ordentlig. Det var lærer Bjørn Aage Vilhelmsen, vi fik som klasselærer og vi havde ham til dansk og regning i tre år. Han må tilskrives en stor del af æren for, at syv af klassens elever senere bestod optagelsesprøven til mellemskolen. Mormor hører her nyt om starten i 3. klasse.

Nu var vi kommet over i den gamle skolebygning, der i stueetagen havde tre ens klasseværelser, hvoraf vi havde det i sydgavlen. På 1. sal var der tre lærerboliger: mod nord overlærer Hans Petersen, i midten frk. Gerda Skov og over vores klasse boede Vilhelmsen med kone og børn. I hvert klasseværelse var der en kakkelovn, som rigeligt kunne varme op selv i de strengeste vintre og hvor pedellen tændte op, så der var varme, når vi mødte. Vi havde for en uge af gangen jobbet som ordensduks og det indebar bl.a., at man skulle sørge for, at passe kakkelovn om vinteren, så der altid var passende varmt. Læreren advarede om, at kakkelovnen faktisk var meget varm, så man skulle ikke røre ved den. Jeg mente ikke, den var særlig varm og gik hen og satte næsen på den. Den var varm! Jeg gik med et brandsår på næsetippen i to uger. Duksen skulle desuden vaske tavlen ren, dele bøger ud og åbne vinduer for udluftning. Vores medbragte madpakke blev spist stående i skolegården/læskuret eller hvis vejret var meget koldt i forgangen til klasseværelset, men aldrig inde i klassen. Der var altid en lærer som gårdvagt hele frikvarteret og var der nogen der groft overskred ordensregler, faldt der omgående 2-3 lussinger.

Faget dansk omfattede både læsning og skrivning. Ved skrivning forstod man skønskrift, hvor man nærmest tegnede bogstaverne, så de lignede nedenstående eksempler, som er det nærmeste min computer kan komme datidens ideal:

B C D F G H N

Når man var blevet dygtig til at skrive med blyant, måtte man skrive med blæk, men det var vist først i 4. klasse. Man havde et penneskaft af træ, hvori man kunne sætte en stålpen, som man dyppede forsigtigt i blæk, skrev lidt, dyppede igen, skrev o.s.v.

Dansk drejede sig naturligvis om, at vi lærte at læse og forstå, hvad vi havde læst. Som en særlig træning af vores hukommelse havde vi til hver eneste dag i 3. og 4. klasse et salmevers for, som skulle læres udenad, så det kunne fremsiges uden hakken og stammen.

Mormor var meget nidkær omkring min skolegang. Jeg blev hver dag spurgt, om jeg havde lavet mine lektier til næste dag. Ikke nok med det, jeg blev altid hørt i dagens salmevers. Det var vigtigt for hende at være helt sikker på, jeg kunne det perfekt.

Regning (som nu hedder matematik) krævede meget hovedarbejde. Hver time begyndte med, at læreren stillede opgaver mundtligt eller skrev dem på tavlen og så gjaldt det om at tænke hurtigt og række fingeren op, når man havde svaret. Vi skulle også lære tabellerne udenad fra 2-tabellen til 19-tabellen. Der er vist ikke nogen, der i dag kan lire 18- eller 19-tabellen af. Hver time havde også skriftlige opgaver, som vi havde en vis tid til at løse i klassen. Kunne man nå, at lave opgaverne fejlfrit, gik man op til katederet og fik en belønning i form af en lille lakridspastil, en Lakritol. Blev man ikke færdig i timen, måtte man løse opgaverne hjemme.

I løbet af 3. klasse rejste et par elever fra skolen og så var vi kun ni i klassen. Vi var nu nået til 1940-1942 og allerede de første år af besættelsen blev det vanskeligt at finde arbejde, men da der samtidig opstod mangel på brændsel, startede man produktion af tørv og brunkul, hvor der var tilgængelige forekomster. Tørvegravning var udpræget sæsonarbejde og mange fra byerne fandt sommerarbejde i tørvemoserne. I klassen havde to af pigerne forældre, som tog i mosen fra maj til september. Jeg ved ikke, hvor i Jylland de arbejdede, men pigerne forlod skolen og rejste med, så i flere måneder i somrene 1941 og 1942 var vi kun 7 i klassen – så var man helt sikker på at blive hørt i hver eneste time hver eneste dag.

Om pigerne har hjulpet til i tørvene eller om de har gået i en landsbyskole, ved jeg ikke, men de kom begge uden problemer i mellemskolen.

Af andre lærere havde vi Arne Mathiasen til historie, frk. Skov til religion og Ejnar Bork til gymnastik og i 5. klasse også til træsløjd. Gymnastiksalen lå i sit eget hus og der var hundekoldt. Måske er det overflødigt at nævne, men der var ikke tænkt på nogen form for badefaciliteter. Var vejret godt, kunne vi komme op på skolens græsmark, kaldet fodboldbanen, hvor der dog stod to fodboldmål. Vi måtte aldrig spille fodbold, måske kunne Bork ikke lide fodbold eller også har vi været for få. Så lavede vi i stedt atletikøvelser og enkelte gange skulle vi spille baseball – en ret kuriøs ide. Det var sjældent, at nogen ramte den lille læderbold.

Foruden at undervise i sløjd havde Bork også ansvaret for vedligeholdelse af værktøjet. Han indprentede os fra starten, at høvlebænke og værktøj stadig var ret nyt, så der skulle passes godt på det. Vi måtte for alt i verden ikke save i høvlebænke, men om vi kom til at save os i en finger, gjorde ikke så meget, det voksede jo sammen igen.

I en time, hvor vi alle var godt i gang med vores arbejde, benyttede han lejligheden til at slibe et stemmejern. En af drengene bemærkede, at det blev da vist ikke særlig skarpt. Bork tog ham lige i det ene øre og gav ham med stemmejernet et snit i øreflippen, så blodet dryppede. "Tror du nu, det er skarpt?" bemærkede han.

Tandhygiejne var et ret ukendt begreb. Da min mor var midt i tyverne, fik hun, som man sagde, munden ryddet, og fik gebis. Da jeg gik i 5.klasse, gik det op for mine forældre, at mine tænder var ret dårlige for at sige det mildt, så det måtte der gøres noget ved, inden jeg måske skulle på Kragelundskolen. Jeg gik til tandlæge på St. Torv en gang om ugen i næsten et halvt år. Jeg fik fire kindtænder trukket ud, fire kindtænder og to fortænder rodbehandlet og så var der selvfølgelig lidt

småtteri her og der. En rodbehandling kunne vare op til tre uger, da giften der skulle dræbe nerven skulle skiftes et par gange inden nerven var helt død. Det var nogle meget smertefulde tandlægebesøg med magen gråd.

I slutningen af 5. klasse skulle man beslutte, om man ville søge optagelse på Boglig Linie (Mellemskolen) eller fortsætte på Almen Linie (6.-7. klasse). Mellemskolen var på Kragelundskolen og alle ansøgere fra Tranbjerg, Holme, Skaade og Kragelund Skole var derfor i februar til optagelsesprøve i dansk diktat og regning i Kragelunds gymnastiksal. Da vi til april startede i 1. mellem var vi 19 elever i klassen, hvoraf 7 kom fra Skaade Skole.

4. LEG OG FRITID

Allerede inden skolen begyndte, havde jeg fået legekammerater nemlig Olav Vedel, som boede i det hvide hus på den anden side af Hørhavevej. Han havde tvillingsøstre Bodil og Birte, der var et år yngre end os, men så var vi da tre til at finde på, hvad vi kunne lave i haverne. Mormor havde visse særheder. Uanset hvor tit jeg omtalte ham som Olav, blev hun ved at kalde ham Ole, til at begynde med oveni købet "Lille Ole", selv om vi var ret ens i størrelse.

Da vi kom i skole, udvidedes vennekredsen med Bjerner Kruse, der boede på Elsdyrvej, og med Bent Hansen, der boede på "Skaade Mark" (nu Elmehøjvej). Senere også med Frank Rødgaard, som kom til at bo ved siden af Olav, men han gik i privat-skole i Aarhus.

Olavs morfar var pensioneret læge. Han var meget interesseret i naturfag og fortalte tit Olav om nye opdagelser. Muligvis har han i radioen hørt et foredrag af Niels Bohr om de nye atomteorier og bragt sin begejstring videre til Olav. En dag på vej til skole ville Olav lufte sin nye viden. Han forklarede, at alting var lavet af det samme stof og det var kun atomernes svingningstal, der gjorde forskel på stofferne. Vi passerede i det samme en telefonmast af træ og han sagde, at den kunne blive til guld, hvis man ændrede dens svingningstal. Vi var lamslåede, men der var vist noget Olav eller hans morfar havde misforstået.

På den tid var indianerbøger meget populære, så vi læste om Røde Ulv, Sitting Bull og alle de andre rødhuder, som kæmpede mod de indtrængende blegansigter. Det blev et godt emne for vores lege, som foregik i skoven og allerhelst ude i Schweitzerdalen, for der var ikke alene et stykke "prærie" omgivet af skov, men også en vejrbidt bjælkehyttehytte, som spejderne ejede. Den blev mange gange angrebet, når hylende rødhuder anført af Røde Ulv stormede ud fra skoven. (Hytten led aldrig overlast). Der kom aldrig angreb fra vest, hvor der var en meget tæt granskov og hvor man sagde, at der var grævlinger. Man sagde også, at de ville bide en i benene og når de først havde fået fat, kunne de ikke slippe igen. Der turde selv Røde Ulv ikke gå ind.

Så kom filmen med Errol Flynn som Robin Hood og så skulle vi alle sammen skyde med bue og pil. Først lavede vi selv buer og pile af hasselgrene, men Frank havde en onkel på 16-17 år, som fik en købt bue og som blev medlem af Aarhus Bueskyttelaug. Det endte med, at Frank og jeg også fik "rigtige" buer købt i Jagt- og Fiskerimagasinet i Sdr. Alle, som vist var byens eneste sportsforretning. Det blev dog kun til mange timers skiveskydning hjemme i haven.

Haven havde mange store frugttræer: æbler, pærer, blommer og kirsebær. Der var tre kirsebærtræer af forskellig sort, der modnedes lidt forskudt og de var meget store, så det var vanskeligt at få fat i bærrene. Hverken mormor eller morfar kunne klatre i træer, men det var faktisk gode klatretræer. Jeg udviklede efterhånden en god klatreteknik, så jeg kunne komme tæt på de yderste, tynde grene med de bedste bær. Når jeg havde spist, hvad jeg kunne, plukkede jeg til resten af familien. Det var mærkeligt, at jeg aldrig faldt ned.

Moster købte tit afskårne blomster hos Gartner Jensens blomstergartneri længere oppe ad Hørhavevej. Derved lærte jeg deres søn (ca. 15 år) at kende. Han samlede på sommerfugle og vidste en masse om dem. Det fangede i den grad min interesse, så jeg kom i lære hos ham. Han hed Jens Busk Jensen, men mormor kaldte ham konsekvent Jens Buk. Han lærte mig, hvor og hvornår man bedst kunne finde de forskellige arter, hvordan man lokkede natsværmere til ved at smøre honning på et træ, hvordan man præparerede og opbevarede dem. De store natsommerfugle er vanskelige at fange, for de flyver meget hurtigt, men så fandt jeg ud af at lave dem selv.

Det var meget let at finde Ligustersværmerens store grønne larver på ligusterhække. Jeg lånte et lille akvarium af morfar, hvor jeg lavede et terrarium med sand i bunden og net over i stedet for glas. Jeg fandt et par velnærede larver og inviterede dem på gratis kost og logis med garanti for friske skud fra ligusterhække hver dag.

De befandt sig åbenbart godt. De spiste i et par uger og kravlede så ned i sandet og forpuppede sig. De blev opbevaret køligt i sand og næste forår kom den ene ud af sin puppe og blev en stor, flot ligustersværmer. Den fik desværre et meget kort liv, for den skulle i min samling. Den anden puppe var åbenbart død. På vej fra skole fandt jeg en dag en meget flot larve på en gul Snerre. Den fik også et terrarium, men jeg måtte hver dag på vej hjem huske, at plukke frisk Gul Snerre af den plante, den havde levet på. Den blev også til en meget flot Snerresværmer næste forår – i min samling.

Man kan samle på mange forskellige ting og drenge kan vist samle på hvad som helst. Vi samlede på patronhylstre. Tyskerne sendte i en periode soldater, der ikke var fuldt uddannet som kamptropper, til Danmark, hvor de fik deres sidste uddannelse. Det foregik ofte om natten i skovene mellem Dyrehaven og Hørhaven, hvor der blev brugt store mængder løs ammunition. Vi skulle gerne dagen efter ud og se, om der sket noget spændende. Der lå tomme patronhylstre spredt overalt og så kunne man konkurrere om, hvem der kunne finde flest. Fandt man et sted, hvor der havde ligget en maskingeværskytte, var man sikker på at være dagens vinder. I begyndelsen var det fine messinghylstre, men mod slutningen af krigen blev det lakerede jernhylstre – tyskergrønne. Da havde jeg 1500-1600 patronhylstre. Jeg går ud fra, at morfar har solgt dem til en skrothandler efter krigen. Nu og da kunne man finde en hel ubrugt patron med rødt træprojektil. Pillede man det af, kunne man hælde hele ladningen ud. Krudtet var som små bitte pastastykker og det kunne bruges til mange sjove ting. Vi tog ikke hylstre med aktive fænghætter med hjem.

Jens Busk solgte mig mine første ski. Vi havde allerede en del sne i vintrene i slutningen af 1930'erne, så skisport var ved at komme på mode. Jeg tror, jeg startede min karriere, da jeg var 7 år. Jeg havde ingen ski og ikke udsigt til at få nogen, men moster havde et par gamle træsko, hvor bundene var slidt helt flade. De blev smurt godt med et stearinlys og så trænede jeg på en lille stejl 2 m lang bakke bagerst i haven. Næste vinter købte jeg Jens Busks brugte ski for 5 kr., som jeg selv havde sparet sammen. Der var nogle ret primitive bindinger med en U-formet jernbøjle til forfoden og nogle ret slatne læderremme. Det havde dog den fordel, at jeg kunne bruge skiene med gummistøvler. Den ene ski var desværre flækket noget lige under bindingen, men den var af solidt asketræ. Heldigvis gik revnen nedad-bagud, så den var med til at reducere risikoen for bagglid, når man skulle op ad bakke. Den følgende vinter fik jeg både nye ski og skistøvler.

Jeg havde også lært Keld Borring at kende. Han boede på Hørhavegården og hans far havde savværk på pladsen, hvor der nu er parkeringsplads. Keld var et år ældre end mig og han gik i Fjordsgade Skole. Hørhavegården lå i Aarhus kommune, derfor skulle Keld i en kommuneskole i Aarhus. Vi andre boede jo i Holme-Tranbjerg kommune. Vores fælles interesse var fodbold og da jeg var 10 år, begyndte jeg at spille i Kragelund Idræts Forening (KIF) på Yngre Drenge holdet. Det foregik dengang på banen ved Kragelundsalle. Klubhuset var et træhus, der lignede et gammelt kolonihavehus. Der var to rum, et til Dem og et til Os, når vi spillede kamp. Der var ikke gulv i huset, så vi måtte gerne gå ind med støvler på. Vi spillede to år i KIF, men træningen var meget dårlig. Vores træner var i sognerådet og de fleste aftener vi trænede, kom der en eller anden, der skulle snakke sognerådspolitik og så råbte træneren fra sidelinien "I kan bare spille videre!". Det lærte vi ikke så meget ved. Vi skulle selv have støvler og strømper og til kamp hvide bukser. De grønne trøjer stillede klubben til rådighed. Efter to sæsoner skiftede vi til AGF, der lige havde fået sit nye baneanlæg i Fredensvang og hvor træningen var meget bedre, men her skulle vi også selv købe de hvide kampbluser.

Ud over at have Keld som mentor i fodbold, var der endnu fordel ved at kende ham, man kunne tjene lommepenge ved at hugge generatorbrænde ved Borrings savværk. Allerede ved besættelsen i 1940 blev al privat kørsel i bil forbudt, men hurtigt blev benzin alligevel en mangelvare, så busser og lastbiler fik installeret en gasgenerator. Den skulle fyres med bøgetræ hugget i 5 cm store terninger. Det var ret arbejdskrævende, så ud over fast mandskab kunne vi drenge få et fritidsjob. Borring savede bøgestammer i 5 cm tykke skiver, som vi så huggede til de ønskede terninger. Vi stod som 11-13årige og arbejdede med økse ved en huggeblok, der var jo ikke noget arbejdstilsyn og vi tjente dejlige lommepenge. Vi havde begge vores 10 fingre, da arbejdet hørte op.

Der blev med tiden lidt mere samkvem mellem de to dele af familien. Preben begyndte at komme med til Annalund på søndagsbesøg her sammen med kusine Grethe, men han var klædt som et "bybarn" i hvid skjorte og slips. Det var ikke egnet til at gå i skoven for at lege, hvad han heller ikke turde i begyndelsen – han fik det lært! Om sommeren tog vi til Moesgård Strand, når det var godt vejr. Vi havde mad med til dagen og telt, så vi kunne klæde om og gå i skygge, hvis vi fik rigeligt med sol.

I 1940 var vi på cykeltur til Mols med vores primitive campingudstyr. Vi overnattede i telt ved Ebeltoft, på Ellemandsbjerget og ved Skødshoved Strand. Her slog vi telt op i plantagen og vi befandt os så godt, at vi blev der resten af ugen, så var fars ferie slut. De følgende fire år var vi hver sommer fastliggere i plantagen på Skødshoved.

Et år ville jeg prøve at fiske ude fra molen. Det lykkedes i løbet af en formiddag at fange to fladfisk med en tre-fire røde pletter. Det var rødspætter – mente jeg. Hans, der havde været den lokale bundgarnsfisker i mange år, stod lidt og kiggede, som man jo gør ved en havn og spurgte, om jeg havde fanget noget. Ih ja, og han måtte gerne se dem. "Det er skrubber!" sagde Hans. Jeg mente stadig, at det var rødspætter. Hans sagde ikke mere.

Jeg havde hørt, at når man fangede en fisk, skulle man stikke en kniv i nakken på den, så den ikke skulle ligge og kvæles langsomt. Altså stak jeg kniven i nakken på fiskene. De så på mig med et meget anklagende blik, jeg ikke kan glemme.

Jeg har aldrig fisket siden.

5. KRAGELUNDSKOLEN

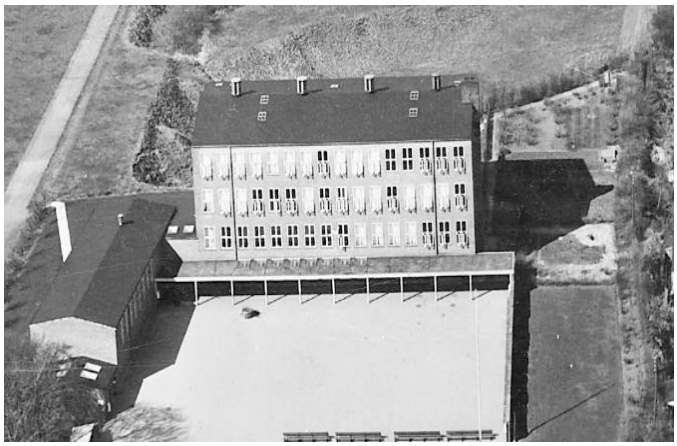

Da vi begyndte i 1.mellem i april 1943 bestod skolen kun af den høje bygning med klasseværelser og gymnastiksalen, som benyttedes af både piger og drenge. Der var 19 elever i klassen. I løbet af det første år rejste en elev fra skolen og to nye kom til, en fra Bornholm og en fra Nordjylland. Vi var så 20, som gennemførte de fire år og mellemskoleeksamen sammen.

Det viste sig, at vores klasselærer Vilhelmsen fra Skaade skulle være vores engelsklærer, ligesom vi skulle have Arne Mathiasen til historie. Til dansk-, geografi- og klasselærer fik vi senere på året Sv. O. Søndergaard, til regning og matematik Ejner Salmonsen og til fysik og kemi Kaj Stitz.

Der var nok at lave med de daglige lektier, men dertil kom ugentlige afleveringer i dansk og matematik og senere også i engelsk. Jeg husker særligt matematikopgaverne, som skulle skrives ind med blæk i et hæfte med blanke sider, som man måtte lægge stregpapir under for at få linjerne til at stå pænt. Da vi blev lidt ældre, plagede vi tit Salmonsen om at blive fri for "blækregning" bare en uge. Hans standardsvar var med et stort smil: "Jo – når der er to torsdage i en uge!"

Jeg må vist også nævne, at vi til naturhistorie havde en lærer, som vi havde stor respekt for, for ikke at sige, at vi var hunderædde for ham. En dag i 3.mellem havde vi om sælen og den elev, som blev hørt, havde næppe haft sin bog åbnet og var totalt blank. Han fik stillet 4–5 spørgsmål. Der var intet svar. Den synligt irriterede lærer beder ham så om at køre et rullebord frem foran klassen og at han skal lægge sig op

på bordet. Så siger han: "Hvis du overhovedet ikke kan andet, så kan du vel i det mindste sige som en sælhund!!"

Heldigvis var sådanne oplevelser sjældne. Der kunne dog være lidt voldsomme scener, hvis der var uro i geledderne, når vi stillede op for at gå ind efter frikvarterne. Hvis en uromager havde gjort sig fortjent til en lussing, blev han kaldt op til læreren og fik sin straf, så alle til afskrækkelse kunne se det. Der var dog en af lærerne, der kunne gå amok, så en lussing blev til 2 eller 3. Var man først nået dertil, begyndte de største elever at tælle med, og så kunne han slet ikke holde op og talekoret kunne fortsætte 3-4-5-6-7. Det var dog heldigvis kun et par gange, det gik så vidt. De fleste lærere havde umiddelbart en myndighed, så ingen havde lyst til at lave uro. Nogle lærere valgte, at lade klasserne gå ind, efter hvor hurtigt og hvor pænt de stille op. Så blev der hurtigt orden, når det var koldt.

Der var også afvekslinger i skoledagene, selv om mulighederne var begrænsede. Der blev således arrangeret en klasseudflugt på cykel til Moesgård Strand for 1.mellem + 6.klasse i august 1943. Der var stor mangel på cykeldæk og slanger, så man måtte slide det, man havde, til det yderste. Resultatet var to punkteringer på vejen til Moesgård, men lærerne var hurtige til at lappe, så vi nåede at spille bold, bade og sole. De ting var ikke rationerede.

Bagerst: Launy Christensen, Ole Tolboe, Kaj Juul Rasmussen, Per Rasmussen, Bjerner Kruse, Bent Hansen, Bent Pedersen, Olav Vedel, Knud Deleuran. Midten: Margit Jensen, Else Jensen, Ellen Juul. Forrest: Birgit Jensen, Nana G. Nielsen, Jytte Pedersen, Inge Jensen, Ketty Andresen, Inge Birthe Clausen, Kirsten Neve.

Der blev også holdt skolefest med skolekomedie in gymnastiksalen hvert år og med Arne Mathiasen som instruktør. I 2.mellem skulle vi medvirke, men det blev ikke nogen komedie, men et historisk skuespil baseret på sagnet om kongesønnerne Roar og Helge. Valget var sandsynligvis præget af den alvorlige stemning under besættelsen. Jeg skulle spille Sævil Jarl, der var gift med Fru Signe. Det var ikke noget, der fik mig til at drømme om at gå teatervejen, men jeg var også noget hæmmet af Fru Signe. Hun gik i realklassen – hun var mindst fire år ældre end mig. Det var meget svært for mig at spille op til en "voksen dame".

I 1944 fik vi også i skolen krigen tættere på. Gestapos hovedkvarter i Universitetsparken blev bombet af Royal Air Force ved middagstid den 31. januar. Så da luftalarmen lød samtidig med, at de første bomber faldt, måtte vi i skolens beskyttelsesrum. Meget beskyttelse var der nu ikke, idet det var gangen mellem klasseværelserne i underetagen, men det var ikke en rigtig kælder, den var kun forsænket en meter under terræn. Der var dog sandkasser og sandsække uden for vinduerne. Vi var jo 5-6 km fra Universitetet og kunne kun høre fly og eksplosioner fra bomber og luftværnsskyts. Hvad og hvor det egentlig foregik, anede vi ikke og den usikkerhed var slem.

I august blev Arne Mathiasen anholdt af Gestapo. Han havde mangfoldiggjort og omdelt illegale blade. Efter forhør blev han sendt til Frøslevlejren og derfra videre til Koncentrationslejren Neuengamme i Tyskland. Nogle drenge fra realklassen havde hjulpet med fremstilling og omdeling af bladene. Måske har Gestapos arkiver ikke været helt genopbygget efter bombeangrebet, for først fem måneder senere i januar sker anholdelsen af Erling Christensen, som var en af medhjælperne. Han kom heldigvis ikke længere end til Frøslevlejren. Tre andre drenge fra klassen Per Due, Hugo Rasmussen og Svend Gregersen nåede at blive advaret om Erlings arrestation, så de "gik under jorden" og levede i skjul på et sikkert sted til befrielsen den 5. maj.

Der blev dannet en "Forældre- og Lærerforening" som skulle pleje skole-hjemsamarbejdet. Skoleinspektør Juul havde på et tidspunkt luftet et ønske om, at skolen havde en weekendhytte, så man kunne komme mere ud i naturen. I begyndelsen af 1944 købte man så et nedlagt og forsømt husmandssted med lyngbakker og granplantager i nærheden af Tange Sø for 6.500,- kr. Lærerne tegnede hver en "aktie" vist nok af størrelse som en månedsløn, de skaffede også penge ved at opføre syngespillet "En søndag på Amager" og sidst men ikke mindst, brugte de adskillige weekender – vist nok sammen med nogle af de ældste elever (og forældre?) – til at rydde op, udføre nødvendige reparationer og gøre rent. Vilhelmsen havde været hurtig til at foretage en reservation af huset, så vores klasse fik Kragereden, som huset var døbt, i hele efterårsferien og det blev en uforglemmelig uge.

Transportmulighederne var på det tidspunkt meget begrænsede, men vi kunne da komme med tog fra Aarhus over Langå til Tange Station. Derfra var der godt 2 km at gå med oppakning. Huset var indrettet med en stor stue med åben pejs, et ret stort køkken med brændekomfur og store gryder og stegepander. Der var to soverum til elever og et til lærere. Der var ingen køjer i de to soverum, kun bart betongulv, men på loftet var det lagt et tykt lag halm, så der skulle vi sove. Taget var kun et lag tagsten uden nogen isolering, så der var ganske koldt i oktobernætterne. Godt nok havde vi soveposer, men sammenlignet med nutidens var de ikke meget værd. Heldigvis var der masser af halm, så man kunne også tage noget over sig.

Der var ingen fremmed hjælp, vi skulle under Vilhelmsens ledelse sørge for madlavning, rengøring og forsyning med brænde til komfur og pejs. Olav og Knud tager her et af de mindre behagelige jobs. Når pligterne var ordnet, gik vi somme tider tur og ellers havde vi meget frie tøjler. Vejret den uge var usædvanligt lunt og dejligt, så måske gik vi til købmanden i Tange eller Brugsen i Ans i håb om, at de trods krigen havde lidt slik, der var værd at købe. Bedst af alt var dog Per Rasks robåde. Den gamle Per Rask og hans ugifte søn på ca. 60 år boede i et lille hus, hvis have gik direkte ud til Tange sø. De havde to robåde, som vi måtte låne alt det vi ville. Der var åbenbart, mens lærerne arbejde på Kragereden opstået et bekendtskab eller venskab mellem dem og "Per Rask å mi søn Johannes". Vi kunne ro alt det, vi havde tid og lyst til, når vi havde ordnet vore huslige pligter. Her stikker Margit, Kristian og Ellen til søs i den fineste båd Til gengæld blev det en tradition, at "Per Rask å mi søn Johannes" med violin en aften blev inviteret til kaffe hos os. Så fortalte Per Rask historier fra gamle dage på et sprog, vi næppe forstod et ord af og endnu værre blev det, når Johannes gned felen og Per Rask sang viser, som vi slet ikke forstod et ord af. Det var så pinligt, men vi var meget velopdragne og lo eller klappede de rigtige steder.

Vilhelmsen sagde aldrig et formanende ord, hvad enten vi gik tur eller roede på søen. Han stolede på, at vi kendte hans grænser og så opførte os ordentligt.

Da vi havde været der nogle dage, var der en, der forslog, om ikke vi skulle gå i biografen i Bjerringbro. Jeg husker ikke, hvilken film vi så, men der kun danske på den tid. Vi gik til Tange og tog med toget til Bjerringbro. Efter filmen kunne vi lige nå Viborg-toget til Tange. Da vi kom til stationen, var beskeden, at der ikke kørte flere tog den aften. Man fik aldrig at vide hvorfor, men sandsynligvis har der været sabotage et sted på linien. Kroen i Bjerringbro lå lige over for stationen. Det lykkedes Vilhelmsen at få lavet et arrangement med (erstatnings)kaffe og te eller sodavand og en slags kringle og således styrket begav vi os til fods de ca. 8 km tilbage i nattens mulm og mørke – der var jo mørkelægning overalt.

Efter efterårsferien kom der flere overraskelser, idet Skaade Skole blev beslaglagt af tyskerne, så der skulle skaffes plads til skolens syv klasser på Kragelundskolen. I referat fra sognerådsmøde står "… da Skaade Skole skal anvendes til andet formaal…". Man turde ikke skrive den virkelige grund. Der blev indkvarteret et luftværnsbatteri i Skaade. Mandskabet boede i klasseværelserne, deres kaptajn beslaglagde Vilhelmsen gæsteværelse og hans oppasser sov på gangen udenfor. Da en soldat en dag rensede sit gevær uden at aflade, gik der et skud af. Projektilet gik gennem loftet, men blev standset af en madras i Vilhelmsens soveværelse. Ingen kom noget til. Det lykkedes også mandskabet at anskaffe en gris, som gik i læskuret til den skulle slagtes.

Det blev kun to måneder vi kom til at gå i skole med klasserne fra Skaade, for den 15. december blev Kragelundskolen beslaglagt og man fik 24 timer til at flytte. Man har formodentlig først og fremmest reddet bøger og andet undervisningsmateriale. Skolebiblioteket som også var kommunebibliotek blev også reddet.

Der blev nu sendt henvendelser ud til husejere, institutioner og virksomheder, om de havde et lokale, hvor der kunne undervises en klasse. På forbløffende kort tid var de nødvendige lokaler fundet i adskillige private villaer, i Rio biografens foyer, i Golfklubbens klubhus og på Skaade Børnehjem m.fl. Min klasse blev af uransagelige grunde anbragt på den private Forældreskolen på Marselis Boulevard, hvor kommunen må have lånt/lejet et klasselokale. Nu var klasserne meget spredt og der var ingen biler, så vi måtte have den samme lærer hele skoledagen og han måtte formodentlig undervise også i fag, han normalt ikke havde, men vi kunne så have en af vores andre lærere næste dag.

Lærer Salmonsen, der boede Nagelsvej 2, var leder af Kommunebiblioteket og det blev indrettet i hans kælder. Jeg blev (vistnok ulønnet) biblioteksassistent også efter biblioteket kom tilbage på skolen.

Det var fint nok, vi fik lov at gå på en rigtig skole, men det var ret upraktisk, fordi vi skulle i foråret gå til konfirmationsforberedelse hos gamle pastor Knudsen på præstegården i Holme. Frederikskirken var blevet indviet i december 1944, men hørte stadig til Holme Sogn, så vi måtte tage en omvej over Holme på vej hjem fra Forældreskolen en gang om ugen. Vores cykler var i en elendig stand og vi fik hård vinter, så det var ikke nogen fornøjelsestur. Vi skulle have været konfirmeret i foråret, men ingen har jo kunnet forudse, hvad der ville ske. Blev Danmark krigsskueplads og hvornår ville krigen slutte? Konfirmationen blev derfor udsat og i oktober blev vi som det første hold konfirmeret i Frederikskirken.

Efter befrielsen blev Skaade Skole hurtigt gjort brugbar. Det var stort set de samme soldater, der havde boet der hele tiden. Så bygning og inventar var ikke særlig beskadiget. De store klasser blev samlet her, så de kunne få den bedst mulige undervisning af hensyn til kommende eksaminer. Min klasse kom til at bo i det velkendte lokale ved frk. Nielsens stueorgel.

Vi havde bl.a. kemi og en dag handlede det om natrium. Stitz forklarede og viste, hvordan natrium og vand danner brint, som kan brænde. Han havde skåret et passende lille stykke af et større stykke natrium. Da timen var slut bad han mig om at skaffe affaldet af vejen. Jeg tog det ud på gangen og skyllede det ud i håndvasken. Nu havde vi jo lige set, hvordan natrium reagerer med vand. Vi havde bare ikke set, at hvis man tager et større stykke, så bliver det så varmt af reaktionsvarmen, at det antænder brinten. Når man antænder brint i et lukket rum som f.eks. en vandlås, så eksploderer det. Da der er noget ulækkert, sort slam i en vandlås, der eksploderer, slynges slammet ud af vandlåsen og laver en stor sort plet på et hvidt loft. Eleven blev heldigvis ikke ramt, men blev senere kemiker.

Kragelundskolen blev brugt som gennemgangslejr, så der kom skiftende hold af soldater på vej til fronten i Nordnorge eller fra fronten på vej til Tyskland med få dages mellemrum. Soldaterne, der kom fra fronten, var ret forhutlede og sultne. Der var et mejeriudsalg i Højbjerg som bestyredes af fru Schmidt, en ret kraftig og meget myndig dame. Man kunne ikke købe piskefløde under krigen, så man kunne ikke få flødeskum på desserten om søndagen, men man kunne købe kunstigt færdigpisket

flødeskum i de fleste mejeriudsalg. Det var lavet af kaffefløde og "gulddråber" og det var ikke rationeret. Soldaterne købte flødeskum i papbakker med 500 g og stod uden for butikken og spiste det "med de bare næver". Jo, Flødeskumsfronten gik lige ned gennem Højbjerg Torv. Fru Schmidt solgte også morgenbrød. En dag gjorde en soldat tegn til, at han gerne ville købe noget af lækkerierne. Fru Schmidt talte ikke tysk, men råbte "Niks kukken one marken" så højt, at soldaten for ud af butikken. Han havde ikke de nødvendige rationeringsmærker, så han måtte spise sit flødeskum uden rundstykker.

Efter befrielsen kom der tyske flygtninge på skolen i nogle måneder og bygningen var meget ødelagt, da renoveringen endelig kom i gang. Først i januar 1946 kunne skolen tages i brug, men en måned senere kunne man ikke skaffe brændsel og så måtte vi spredes igen. Nu kom min klasse på Holme Skole i 3-4 måneder. Her var der gode gammeldags kakkelovne, der kunne brænde næsten hvad som helst. Det var en streng vinter med megen sne. Hjulbjerg var ofte føget til, så vi måtte vade i sne til op over knæene, så vi glædede os til forår.

I sommerferien var vi igen i Kragereden i en uge. Søndergaard, som sidder for bordenden, og Anker Mikkelsen var ledere. Mikkelsen var også spejderfører, så i forhold til efterårsferien var der mere planlagt aktivitet. Vi havde alligevel en dejlig uge. Der var nu kommet køjesenge i de to køjerum, som blev døbt Jomfruburet og Gedestalden. Det var sommerferie, så fru Søndergaard og børnene Vagn og Tove var også med og fru Søndergaard blev naturligvis køkkenchef. "Per Rask og mi søn Johannes" var som sædvanlig på et aftenbesøg.

I efterårsferien 1946, da vi gik i 4.mellem, var vi i København på et besøg arrangeret af "Provinsbørns ferieophold i København" med Søndergaard og endnu en lærer, hvis navn jeg ikke husker. Vi rejste på dæksplads med Aarhus – Kalundborgfærgen. I København skulle vi bo på Fregatten Jylland, der dengang lå ved Islands Brygge, og var byens vandrehjem. Vi besøgte Folketinget (foto) og så originaludgaven af Grundloven og besøgte hovedstadens seværdigheder fra Nationalmuseet til Zoologisk Have. Vi skulle også have været i Cirkus Schumann i

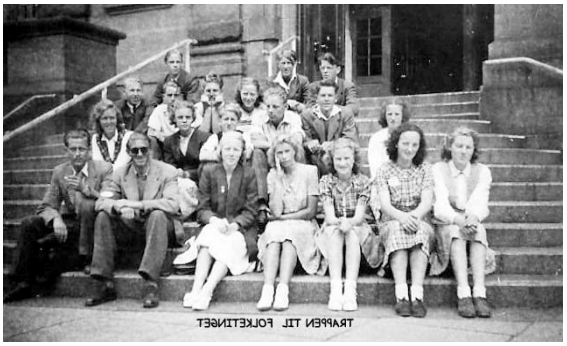

Cirkusbygningen, men det nægtede vi. Vi ville i stedet i biografen Palladium, der var noget meget moderne. Inden filmen var der lysshow på hele den hvide endevæg og op af gulvet kom Mogens Kilde iført hvid smoking spillende på sit hvide kinoorgel, mens farverne skiftede. Det var virkelig smart. Lærerne var lidt sure, for de havde sikkert fået udleveret billetter til cirkus, men vi kom i Palladium.

Det var nu halvandet år siden krigen sluttede og der var stadig mange restriktioner, men nu måtte man gerne rejse til Sverige. Et af ugens absolutte højdepunkter blev en endagstur, hvor vi rejste over Helsingør til Helsingborg og med tog til Mölle på Kullen. Her så vi for første gang i livet bjerge. Man måtte købe 5 (fem!) svenske kroner. I Sverige kunne man købe både chokolade og bananer, som vi ikke havde haft i Danmark i mange år, så de fem kroner var hurtig brugt. Dagen var en stor oplevelse: vi havde være i Sverige, vi havde set bjerge og vi havde smagt rigtig chokolade (Marabou), så vi havde oplevet hele tre ting.

Vi havde fået for få lommepenge med til København. Det gode skib Jylland var ualmindeligt svinsk overalt og værst var, at maden var tilsvarende ulækker. Vi opretholdt livet takket være en bager, der heldigvis havde butik i Njalsgade lige bag Islands Brygge. Der blev ikke mange lommepenge tilovers til andre udskejelser.

Resten af tiden i 4. mellem gik med forberedelse til mellemskoleeksamen. Alle i klassen bestod, heraf fortsatte 8 i realklassen, 9 havde ikke mere lyst til at gå i skole og 3 kom i gymnasiet.

Bagerst: Per Rasmussen, Knud Deleuran, Kaj Juul Rasmussen, Olav Vedel, Viggo Marker, Bjerner Kruse, Ole Tolboe, Kristian Sørensen, Ib Olsen, Bent Elgaard, Bent Hansen, Launy Christensen. Forrest: Ellen Juul, Nana Grostøl Nielsen, Birgit Jensen, Inge Birgit Clausen, Margit Jensen, Ketty Andresen, Inge Jensen, Kirsten Neve.

Tænkte man på at søge i gymnasiet, skulle man inden bestå "Den lille Latinprøve". Kragelundskolen tilbød derfor latinundervisning med Arne Mathiasen som lærer og vi blev et lille hold på 5-6 elever, hvoraf en kun deltog aktivt det første par lektioner, men han kom til alle følgende timer. Han har åbenbart hjemme fra fået besked om, at han skulle gå til latin, hvad han jo også gjorde. Han blev faktisk læge, så han må have fået det lært senere. Vi andre gennemførte kurset og bestod prøven. Jeg mener den foregik på Marselisborg Gymnasium med censor fra gymnasiet.

Marselisborg Gymnasium var drevet af Aarhus Kommune og forbeholdt elever der boede i kommunen. Alle fra omegnen måtte søge det andet gymnasium Aarhus Katedralskole. Det var dog sket en ændring to år før, jeg søgte optagelse. Vores sognerådsformand Aage Jedich havde da en datter, der skulle i gymnasiet og det var lykkedes sognerådsformanden at overbevise borgmesteren i Aarhus om, at det ville være rimeligt at elever fra Holme-Tranbjerg Kommune kunne optages på Marselisborg, når det lå så tæt på. Borgmesteren ville for det gode naboskabs skyld prøve at finde en ordning, hvilket lykkedes på følgende betingelser:

- eleven skulle have bestået Den lille Latinprøve
- eleven skulle bestå en optagelsesprøve i relevante fag
- man skulle selv anskaffe alle bøger
- man skulle betale skolepenge (18,75 kr./kvartal)
- man skulle betale eksamensgebyr (15 kr./år)

Skolepenge og eksamensgebyr i alt 75 kr./år, hvilket var ca. to ugelønninger for min far. Udgiften til bøger kunne godt løbe op i 300-400 kr./år.

For det gode naboskabs skyld kom vi to med mellemskoleeksamen og en med realeksamen på Marselisborg i 1947.

6. LIVET UDEN FOR SKOLEN

Den tyske besættelse kom naturligvis til at præge vores hverdag, men når man levede i Højbjerg–Skaade-området, mærkede man den sjældent, bort set fra at mange varer forsvandt fra butikkerne eller var rationeret.

Der var en fordel ved at bo på landet. Vi havde selv frugt og grønsager og boede lige ved siden af Alfred Sørensens store gartneri. Vi var også velforsynede med kød, for morfar kendte en bondemand ude i Holme Bjerge og han avlede svin. Han skulle uden

tvivl opgive til myndighederne, hvor mange svin han producerede, men han har nok været dårlig til at tælle, for morfar fik leveret et "sort" svin hvert år først i december. Slagteren fra Skåde kom næste morgen, slagtede, parterede grisen og tog skinker og baconsider med hjem og røgede det for os. Moster og mormor fik et par travle dage med at lave medister, blodpølse, sylte og leverpostej. Andet kød blev saltet ned, men kammen blev gemt, så der var flæskesteg til jul.

Vi kom dog til at mærke krigen på en anden måde. Den stigende sabotageaktivitet fra Modstandsbevægelsen udløste hævnaktioner fra tysk side ved sprængning af beboelsesejendomme i byen. På et tidspunkt (i 1943?) blev det for meget for min far, som syntes, det var for utrygt at bo på Kirkegårdsvej, så han og Preben flyttede på Annalund. Så boede min familie pludselig samlet for første gang oveni købet i et værelse. Vi havde kvistværelset ud mod haven. Kort tid efter meddelte morfar, at havde lejet det andet loftsværelse ud til vinhandler Christensen, der bl.a. drev Thorups Bodega. Familien turde ikke længere bo i byen og så flyttede to voksne og to små børn ind. Vi var efterhånden mange om et lokum og hvad deraf følger.

Jeg tror, mine forældre allerede inden dette havde besluttet, at familien skulle flytte sammen, for min far havde meldt sig ind i den nystiftede Højbjerg Boligforening, hvor han blev Medlem nr. 1. Vi kunne således flytte ind i Højbjergparken 5 – 2 tv i november 1943 og det byggeri må have været undervejs i et par år. Huslejen var 50,- kr. om måneden for en toværelses lejlighed, hvilket var lidt mere end en ugeløn. Der var kun indlagt koldt vand – også i badeværelset. Det var en stor omvæltning for mig at bo i lejlighed og hver dag være sammen med min bror og min far. Han har kun gjort mig godt og begge mine forældre har altid støttet mig, men jeg har alligevel altid følt, at jeg ikke rigtig kendte min far.

Annalunds æra var ved at udløbe. I maj 1945 flyttede vinhandler Christensen tilbage til sin lejlighed i Aarhus og i december flyttede både mine bedsteforældre og min moster, da teglværket ønskede at sælge ejendommen. Bedsteforældrene havde hele deres liv boet til leje, men købte nu i en alder af 70 år huset på hjørnet af Grumstolsvej og Højmarkvej. Det var dengang et meget lille og ret primitivt hus, som senere ejere i to omgange har udvidet og forbedret. Mormor var glad, nu var området, der skulle holdes rent, reduceret væsentlig, der var indlagt vand og gas og til hendes store glæde et godt gammeldags brændekomfur. Da gasforsyningen nogle år senere ophørte, skulle der installeres elkomfur. Installatøren slog resolut brændekomfuret i stykker med en mukkert – da græd mormor.

Morfar var ikke en, der kunne sidde stille ret længe af gangen og en lille have på 1500-1600 kvm var hurtigt ordnet, så han skaffede sig hurtigt job ved at passe naboers haver. Ikke nok med det så nedsatte han sig også som flisefabrikant og fik lavet udstyr, så han kunne producere 8 betonfliser 50x50x5 cm om dagen. Hans rastløshed blev grund til hans for tidlige død. Nytårsaftensdag 1961 lå der om morgenen sne og der var aftalt med min mor, at hun kom og fejede indgang og fortov. Morfar kunne ikke vente på at få fejet fortov til mor kom, så han gik ud for at begynde. Han kom ikke længere end lige uden for døren, så gled han på trappen og brækkede flere ribben. Han døde to dage senere 86 år gammel. Mormor kunne ikke klare sig alene i huset, så hun kom på Hestehavehjemmet, hvor hun døde to år senere 91 år gammel.

Jeg havde travlt med lektier og med at spille fodbold, så der var måske nogle problemer, jeg skulle have taget mere alvorligt, men det havde jeg ikke tid til. Min succes som fodboldspiller i AGF rakte kun til en plads som højre bak på andetholdet både som Yngre og Ældre Dreng. Ved træningen en efterårsdag da alt var vådt og smattet og fodbolden havde suget mindst et kg vand til sig, var jeg så uheldig at standse bolden med venstre underarm. Straffe! Og av min arm! Det blev så en tur på skadestuen, knoglebrud, en arm i gips for tredje gang.

Så gik den efterårsferie m.m.

Jeg flyttede næste forår tilbage til Kragelund Idrætsforening (KIF), som i mellemtiden havde fået nyt klubhus med 4 omklædningsrum med brusebad. Det var så heldigt, at de to nye drenge, vi havde fået i klassen også ville spille fodbold, så da vi blev Juniorer havde vi et habilt hold. Jeg var midterstopper og anfører og det var meget sjovere end at spille på andetholdet i AGF. Da de to år som Junior var gået, faldt flere fra, så der kunne ikke blive et Ynglingehold. Jeg ville gerne fortsætte og måtte så rykke op og spille som Senior som 17-årig. Det var hårdt. Det var ikke rart at blive tacklet af en velvoksen jord- og betonarbejder. Da jeg i 1950 flyttede til København, holdt jeg op med fodbold.

I foråret 1944 havde onkel Fusse spurgt, om jeg havde nogle ordentlige fodboldstøvler – hvem havde det i 1944? Han skaffede et par og da vi begyndte forårstræningen, så vi at KIF havde fået et Old Boys hold. Vi morede os noget over de her gamle, stivbenede mænd på 35 – 50 år, der forsøgte sig med det ædle spil. Vi kendte næsten alle, de var jo fra Højbjerg og Skåde og der var endda 3 eller 4 af vores lærere med. Selv vores elektriker i Højbjerg var med som målmand. Han var en meget rund mand med meget langsomme bevægelser, hvilket havde givet ham tilnavnet Lynet. Vi undrede os over. hvilken fornøjelse de kunne have af at løbe rundt der. Svaret fik vi den 5. maj 1945, da den lokale gruppe af Modstandsbevægelsen Skaadegruppen trådte frem, oveni købet med vores lærer Vilhelmsen som gruppefører. Det var den gruppe, der spillede Old Boys fodbold for at få bedre kondition. Her var også forklaringen på, at min onkel kunne skaffe fodboldstøvler. Men har åbenbart kunnet skaffe et større parti støvler, så de fleste af gruppen kunne blive Old Boys spillere, men der blev altså heldigvis et par til overs.

Gruppen overtog bevogtningen af de tyske anlæg i området indtil hæren eller politiet i løbet af et par måneder kunne træde til. Det drejede sig om kystbatterierne Silistria på Hørhavemarken og Abildshoved ved Moesgård Strand, luftværnsbatteriet på Skaade Skole og Søsterhøj og flygtningelejrene Kragelundskole og Hotel Kragelund.

Da Silistrabatteriet skulle etableres blev hele Hørhavemarken nord for Ørneredevej afspærret. Det betød at Borrings får mistede deres græsningsareal og vi mistede en yndet legeplads. Fårene fik "husly" i dyrehaven, så fik vi da oplevelsen ved at være med til at drive dem ind til der nye opholdssted. Vi fandt uden besvær andre legepladser.

Der blev opstillet fire 100 mm kanoner langs skrænten ned mod stranden. De skulle forhindre engelske krigsskibe i at angribe havnen, så de skulle have frit skud ud over vandet. Man skar derfor buske og træer ned i flugt med stien langs skrænten. Som det fremgår af billedet, kan resultatet stadig ses ved at mange bøgetræer er forgrenede netop i niveau med den

eksisterende sti. Mellem de forgrenede bøge står mange helt normale, ranke træer, som er vokset op efter 1945. Den højeste bakke blev fuldstændig ryddet og her blev installeret to 40 mm maskinkanoner til luftforsvar. Der lå to mandskabsbarakker i lavningen bag højen og længere oppe i skovkanten deres lokum – et langt bræt med 10-12 huller, hvor soldaterne så kunne sidde og synge deres hjemlands vemodige sange.

Vilhelmsen var som gruppefører ansvarlig for bevogtningen og havde derfor bil til sin rådighed, da han flere gange om dagen skulle rundt og inspicere vagtposterne. En dag spurgte han i klassen, om nogle drenge ville hjælpe næste dag (Kr. Himmelfartsdag?) med noget med Kragereden. Vi var tre der meldte os. Vi skulle stille næste morgen kl.8 på hjørnet af Rosenvangsalle og have madpakke med. Mærkeligt nok kom han i en lastbil og vi kørte ikke mod Kragereden, men mod Hørhaven. Han gav en besked til vagten der åbnede bommen og vi kørte hen til den barak, hvor de tyske soldater havde haft sovesal. Så gik vi i gang med at skille køjesenge ad og læsse bilen. Køjerne blev stillet op igen i Jomfruburet og i Gedestalden og således fik Kragereden møbleret sine soverum. Formeldt var det vel Statens ejendom, vi forgreb os på, men Staten har nok aldrig savnet de køjer og de kom til at gøre god gavn. Hvor højt mon man skulle op i Modstandsbevægelsens organisation for at "låne" en lastbil og benzin en dag?

Da det danske militær var blevet organiseret, overtog det bevogtningen og arbejdet med at afmontere kanoner og fjerne ammunition m.v. Da det var gjort, forlod de anlægget og vi drenge var ikke længe om at opdage, at det tidligere lukkede land var frit tilgængeligt. Vi var rundt og kigge i alle underjordiske dækningsrum og ammunitionsdepoter. Der var glemt en 40 mm patron i et magasin under luftværnskanonerne. Den lå fint emballeret i et paprør, så den skulle jeg lige se lidt nærmere på. Den gled ud af røret og jeg var sikker på, at den ville eksplodere, når den ramte betongulvet. Jeg husker, jeg hoppede så højt, som jeg aldrig har gjort for at undgå det uafvendelige. Den eksploderede ikke og det var kun inde i mit hoved, jeg hoppede højt, for der var meget lavt til loftet. Jeg lagde op i reolen og skyndte mig ud. Jeg har senere lært, at der sidder en sikringsmekanisme i sådan noget isenkram og den først afsikres ved afskydningen. Man har lov at være heldig nu og da.

Vi havde strenge vintre 2-3 år efter hinanden med temperaturer ned til -30 grader. Bugten frøs helt til og der dannedes 6-10 m høje isskruninger på stranden, som det ses på billedet af min mor og hendes to sønner. Vi fik masser af muligheder for skøjteløb og skiløb. En vinter havde vi skiføre fra først i december til slutningen af marts, så vi blev ganske dygtige efterhånden. Bemærk mine elegante "skibukser" som er såkaldte Plusfour bukser, som alle brugte på dengang, men næppe til skiløb.

En dag var vi nogle drenge ude i skoven for at søge efter nye, spændende bakker og vi var standset ved en ret stejl en mellem Ørneredevejen og Mindestensvejen. Ingen af os havde mod på at prøve den. Så dukkede et hold af lidt ældre drenge op med Murer-Knud i spidsen. De stod også og kiggede, så siger Murer-Knud, som var en flink fyr: "Hvis du kan tage den bakke, får du en femmer". Det var godt nok rigtig mange penge. Jeg tog chancen og kom hel ned og hel op. "Nå Knud, det var så den femmer!" "Du har da ikke taget bakken, den er der endnu!" Morale: Tænk dig godt om, inden du indgår væddemål.

Jeg nåede dog at have lidt nærkontakt med Værnemagten en dag et par måneder inden befrielsen. Min gode ven Viggo Marker og jeg gik ned ad Oddervej. Det gjorde også et kompagni tyske rekrutter på 14 år. Bag dem gik en befalingsmand, som var tjenlig til folkepension. Viggo var kommet lidt foran, så jeg råbte. "Har du set, at bedstefar er ude at gå med drengene!". Jeg kunne jo ikke vide, at bedstefaren forstod dansk. Han har nok været sydslesviger. Han for over og gav mig en skideballe, jeg aldrig har fået magen til og forklarede, at han kunne uden videre anholde mig, hvis han havde lyst. Det havde han så ikke, men jeg var noget rystet.

Jeg må også nævne den lillerødhårede pige, som også gik i Skaade Skole de første måneder af vores skoletid, for hende kom jeg til at gå i klasse med igen i mellemskolen. Der viste sig en gensidig interesse efter et par år, så vi blev skolekærester. Hun hed Inge Jensen og boede på Holstsvej 10 sammen med sin mor og to ældre søskende. Hendes far døde, da hun var 10 år. To vintre gik vi på danseskole sammen med Ketty og Viggo, som også var fra klassen. Jeg fatter ikke, at hun gad gå til dans med mig, jeg var totalt håbløs, men hun holdt ud – og det gjorde hun til hun døde 68 år senere. Ud over danseskole blev det til mange biografbesøg og ture i skoven. Når man dengang som 15-16årige var "kærester", brugte man ikke det ord og man var meget diskret, holdt ikke i hånd eller krammede og kyssede, når andre så det, så ensomme skovstier og biografbesøg var populære. Åh, vi var så dydige, men vi havde en dejlig tid. Tiderne har vist ændret sig og senere generationer vil nok grine af det her.

Kragelund Idræts Forening startede i vinteren 1946/47 på initiativ af vinduespudser Georg Rasmussen en afdeling for herrehåndbold, hvor jeg var med fra begyndelsen. Vi havde som træningsbane Kragelundskolens gymnastiksal, som højst svarer til en kvart håndboldbane. Vi kunne da øve os i at gribe, at aflevere præcist til hinanden og at ramme et ikke eksisterende mål på den ene endevæg. Vi kom den følgende sommer til at deltage i en udendørs Aarhusturnering (i rækken for nybegyndere). På daværende tidspunkt var der i Aarhus kun to eller tre haller, hvor der kunne spilles håndbold. De lavt rangerende rækker spillede derfor græshåndbold, altså udendørs håndbold om sommeren og måtte nøjes med en enkelt haltime til træning i vinterhalvåret. Vi fik tildelt en time fra torsdag kl. 21-22 i den Stadionhal, der ikke var brændt ned. Ud over deltagelse i turneringen fik vi invitationer fra klubber i oplandet til sammen med vores damehold at deltage i deres årlige sommerstævner. Det havde vi megen fornøjelse af – og så var der bal bagefter.

7. REJSEN TIL PARIS 1948

Da titlen på dette skrift handler om "Min Barndom", burde jeg måske slutte her, men fortællingen om den enestående tur til Paris i 1948 må med. Formeldt var det ikke en skolerejse, men en rejse for tidligere elever fra Kragelundskole, der havde lært fransk.

I Kragelundskolen havde man fransk i realklassen. Så vidt jeg husker, var det et frivilligt fag, men det fortalte skolen aldrig eleverne, så i realklassen havde alle altså fransk med Arne Mathiasen som lærer. I november 1947 sendte han et brev til tidligere og nuværende elever fra skolen, der havde haft eller havde fransk eller gået 1.g i gymnasiet, hvor han skrev, at han påtænkte at arrangere en rejse til Paris i sommeren 1948. En rejse af ca. en uges varighed kunne formodentlig gøres for 200-250 kr. Man skulle inden jul uforpligtende anmelde sin interesse. Den viste sig at være overvældende, så han arbejdede videre med projektet. Samtidig tilbød han gratis at holde en række aftenmøder om Paris på skolen. Vi fik gennemgået byens historie, alle større seværdigheder, centrale kvarterer og gader, metrosystemet m.v. Vi lyttede og fik håndtegnede kort, så vi faktisk lærte byen så godt at kende, at vi uden problemer kunne færdes på egen hånd, da vi nåede så vidt.

Der meldte sig så mange, at turen kunne gennemføres. Der skulle tre lærere med hr. og fru Mathiasen og Anker Mikkelsen. Afrejse blev fastsat til 10. juli, så vi kunne nå Paris inden Bastilledagen den 14. Vi mødte op på skolen, mange med (bekymrede?) pårørende. Vognmand Pallesen fra Randers og chauffør Bernhard var der med vores bus. Den må have været fra før krigen, altså 8-10 år gammel. Der var ikke noget bagagerum, så bagage og madvarer (rugbrød, dåseleverpostej m.v.) blev stuvet på taget under en presenning. Der var 30 pladser i bussen, men vi var 34, da Mathiasen ikke havde kunnet nænne at sige nej til de sidste. Der blev derfor stillet fire klapstole op i midtergangen, som vi skiftedes til at sidde på.

Vi kørte først til Aarhus, hvor en fotograf fra Aarhus Stiftstidende tog billeder, så vi kom i avisen næste dag. Den første dag skulle vi kun køre til Kruså vandrehjem, så vi kunne starte turen gennem Tyskland tidligt næste morgen. Vi skulle køre gennem den britiske besættelseszone og man kunne kun få visum til en dag. Da vi var i nærheden af Aabenraa, lugtede der brændt i bussen og Bernhard konstaterede, at det var galt med bremsen på venstre forhjul, men vi kunne godt køre den korte vej til vandrehjemmet. Man fandt ikke reservedele lige i nærheden, så Bernhard tog til Flensburg om aftenen, hvor han kendte en dygtig mekaniker. Som planlagt kørte vi tidligt fra Kruså, men kun til mekanikeren i Flensburg. Først klokken 12 kom vi videre.

At køre bil i Tyskland på det tidspunkt var en langsommelig affære, da mange veje var i meget dårlig stand og stort set alle broer var ødelagt og erstattet med smalle "mekanobroer" eller pontonbroer, der lå på gummibåde. Vi kom gennem Hamburg og Bremen og så de forfærdelige ødelæggelser fra krigen. Vi nåede dog ind i Holland i tide, jeg husker ikke om klokken var 24:00 eller måske 00:10 den følgende dag. Der var to timers kørsel til det vandrehjem, vi havde bestilt, men Mathiasen mente ikke, man kunne være bekendt at komme klokke 2 om natten. Heldigvis havde vi telte med og heldigvis fandt vi nogle få 100 meter fra grænsen en fodboldbane, men uheldigvis regnede det. Jeg havde et 4-mandstelt, men vi skulle være 6, så vi skulle ligge på tværs. Inge havde været hurtig til at komme ind i teltet, så hun kom til at ligge op ad gavlen og hendes sovepose var temmelig våd næste morgen. Fyldet i datidens soveposer tørrede meget langsomt og det tog en uge inden den var tør. Hvem mon der havde lånt hende sin tørre og sov i den våde?

Vi fik morgenmad på vandrerhjemmet i Hengelo og nåede i god tid vandrerhjemmet i Antwerpen. Det var et fantastisk sted indrettet i et tidligere nonnekloster. Vi havde et kort stop i Bruxelles for at se Grand Place, men det lykkedes alligevel Inge at få tid til at købe en taske, hun syntes, hun ikke kunne undvære. Den tredje dag nåede vi Paris ved aftenstid. På vej ind gennem forstæderne kunne vi se, at der på små cafeer allerede var fuld gang i Bastille-festlighederne. Vi fandt frem til den teltlejr i nærheden af Invalide Kirken, hvor vi skulle bo. På en tom plads efter et udbombet hus var der rejst en snes militærtelte med 15-20 feltsenge i hver. Der var badetelte og toilettelte til hhv. kvinder og mænd. Toiletterne var med pedaler. Det havde vi aldrig før set og de krævede lidt tilvænning.

TELTLEJREN I PARIS

På Bastilledagen mødte vi tidligt op på Champs-Elysees for at se den store militærparade, som var et imponerende syn med tropper ikke kun fra Frankrig, men også fra kolonierne i Afrika og Østen. Paraden tog lang tid og den sluttede med, at jagerfly drønede han over Champs-Elysees med røgfaner i Tricolorens farver. Om aftenen havde vi fri, men flere af os gik til bal på Concorde pladsen. Der var dans overalt og som billedet viser endnu i 1958 meget få biler. Vi var med til en kæmpefest og vi skulle bare være hjemme til kl. 2. De følgende dage så vi museer, kirker, mindesmærker, stormagasiner og gadeliv. Vi havde et par røgede skinker med i bagagen. De var skænket af nogle forældre, der var landmænd. Lærerne fandt en bar nær vores lejr, hvor ejeren hellere end gerne købte et par skinker, da der stadig var mangel på mange varer. På den måde blev rejsens pris holdt på de budgetterede 220 kr.

PLACE DE LA CONCORDE

MORGENTOILETTE
VED EN FLOD I TYSKLAND

Tiden gik og en dag sagde vognmand Pallesen "I morgen skal vi HJEM". Det blev

sagt med store bogstaver og det betød så hurtigt som muligt, altså uden overnatning. Turen kom til at vare 41 timer. Der var selvfølgelig spisepauser og tissepauser og efter nattens kørsel morgentoilette ved en flod et sted i Tyskland. Pausen til middag var i en dejlig fyrreskov og efter vi havde spist, blev der bevilliget en times middagssøvn i skovbunden. Det blev straks blev udnyttet af Inge, som det ses af billedet. Vi havde regnet med at være hjemme kl. 18, men da kørte vi først fra Kruså grænse, så jeg fik opvarmede frikadeller med persillesovs kl. 22:00. Det skal dog ikke ændre på, at det var en enestående rejse, en oplevelse for livet. Man kan ikke takke Arne Mathiasen nok for hans initiativ og gennemførelse af rejsen på et tidspunkt, hvor turismen i Europa på ingen måde havde overvundet følgerne af anden verdenskrig – og der skulle gå endnu nogle år, før Europa havde slikket sine sår.